

UDK 316.47-057.874(497.544)
(047.31)

<https://doi.org/10.53745/bs.93.1.7>

Primljeno: 27. 2. 2023.

Prihvaćeno: 13. 4. 2023.

Izvorni znanstveni članak

RELACIJE POVJERENJA U DRUŠTVU »NISKOG POVJERENJA« PRIMJER MLADIH IZ VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE

Mateo ŽANIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar
Josipa Jurja Strossmayera 25, 32 000 Vukovar
mateo.zanic@pilar.hr

Geran-Marko MILETIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19, 10 000 Zagreb
geran-marko.miletic@pilar.hr

Sažetak

Teme povjerenja u ljude i povjerenja u institucije zauzimaju važno mjesto u suvremenim društvenim znanostima, a relativno brojna empirijska istraživanja koja obrađuju tu tematiku donijela su važne uvide te omogućila usporedbe procesa u različitim društvima. Ipak, još uvijek se traže odgovori na pitanja u kojoj mjeri zaista povjerenje ima efekt na različite aspekte društvenog života te za djelovanje kojih društvenih skupina je povjerenje više, a za koje manje relevantan čimbenik. U ovom radu istražili smo pojavljuje li se kod mladih povezanost povjerenja u ljude i institucije s poštovanjem normi, pomaganjem drugima te predmigracijskim aspiracijama. Analize su provedene na temelju rezultata empirijskog istraživanja provedenog u drugom dijelu 2021. godine na uzorku učenika trećih i četvrtih razreda srednjih škola iz Vukovarsko-srijemske županije. Dobiveni uvidi otkrivaju određen efekt ispitivanih dimenzija povjerenja na navedene aspekte društvenog života, pri čemu se osobito povjerenje u Crkvu pokazalo značajnim prediktorom. Ipak, neke početne hipoteze nisu potvrđene, a osobito je iznenađujući izostanak povezanosti općeg povjerenja u ljude s poštovanjem normi, pomaganjem drugima i migracijskim aspiracijama. Držimo da prikazani rezultati daju doprinos razumijevanju procesa socijalizacije mladih u suvremenom hrvatskom društvu, ali i potiču na daljnja istraživanja o značenju povjerenja za suvremena društva.

Ključne riječi: povjerenje, mladi, poštovanje normi, pomaganje susjedima, predmigracijske aspiracije.

Uvod

Pretpostavlja se da koncept povjerenja ima pozitivne učinke ne samo na kvalitetu interpersonalnih odnosa nego i na različite aspekte društvenog života. Patti Tamara Lenard tako navodi kako povjerenje čini okosnicu demokratskih procesa, pri čemu se razina povjerenja može dovesti u vezu s uspješnosti djelovanja suvremenih javnih i političkih institucija.¹ Pritom razlikuje dvije dimenzije povjerenja u demokratske procese. Prva dimenzija je povjerenje građana u zakonodavce, odnosno da je njihovo djelovanje usklađeno s nacionalnim interesima, a druga je međusobno povjerenje građana da će se svi jednako pridržavati demokratski uspostavljenih propisa. Na tragu te teze čini se važnim razmotriti može li se govoriti o tome da povjerenje u ljude i institucije zaista ima pozitivne učinke i na neke prosocijalne stavove i oblike ponašanja. Osobito se čini važnim razmotriti veze između povjerenja i očekivanih ili poželjnih oblika ponašanja u onim područjima koja se u nekom društvu drže kriznima, odnosno onim područjima koja su pogođena negativnim trendovima ili intenziviranim nesigurnostima. Kada je u pitanju Republika Hrvatska, može se detektirati niz teškoća koje se tiču kako specifičnih okolnosti njezina nastanka tako i niza globalnih izazova. Naime, u procesu osamostaljivanja Hrvatska je bila izložena agresiji, čime je i inače kompleksan proces prijelaza s komunističkog na kapitalistički sustav bio dodatno otežan. Dugoročno će to ostaviti traga i na društvene odnose pri čemu se mogu izdvojiti tri osnovna problema, koja se najkraće mogu naznačiti kao kriza solidarnosti, kriza pridržavanja normi te demografska kriza.

Ti se procesi paralelno odvijaju u širem društvenom kontekstu u kojem ostvareni gospodarski razvoj ne zadovoljava ambicije znatnog dijela građana da unaprijede svoj životni standard ili postignu priželjkivanu razinu dobrobiti. Stoga ne iznenađuje da je Hrvatska već nekoliko desetljeća zahvaćena procesom depopulacije, koja u kombinaciji s nepovoljnim trendovima vitalne statistike ima sve značajke duboke demografske krize.² Posebno mjesto u tome ima emigracijska kriza, odnosno kriza izazvana odljevom mlađeg stanovništva, koja je novu dimenziju dobila nakon priključenja Hrvatske Europskoj uniji. Pritom na iseljavanje, ali i šire na migracijske aspiracije, ne treba gledati

¹ Usp. Patti Tamara LENARD, Trust Your Compatriots, but Count Your Change: The Roles of Trust, Mistrust and Distrust in Democracy, u: *Political Studies*, 56 (2008.) 2, 312-332.

² Usp. Ivo TURK – Nikola ŠIMUNIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Demografska kriza u Hrvatskoj: zrcalo društvene, ekonomske i vrijednosne krize, u: Dražen ŽIVIĆ – Mateo ŽANIĆ – Petar MACUT (ur.) *Hrvatsko društvo: 25 godina nakon Vukovara '91.*, Zagreb – Vukovar, 2018., 73-93.

samo kao na izraz nečije subjektivne motivacije za promjenom mjesta stanovanja, već u njima možemo vidjeti izraz širih društvenih čimbenika. Na tome tragu je i razmišljanje sociologa Piotra Sztompke, koji navodi da je »možda najснаžniji znak опćег nepovjerenja u održivost nečijeg društva odluka da se emigrira«³. Tu tvrdnju autor potkrjepljuje i brojnim primjerima međunarodnih migracija koji slikovito pokazuju kako su migracije između ostalog izraz gubitka povjerenja u ekonomski i politički sustav kakav funkcionira u nekom društvu. U tome kontekstu, osim gospodarskih pokazatelja, problem novostvorenih demokracija postaje i raširena korupcija, a onda i šire pitanje spremnosti pridržavanja temeljnih normi. Sve to potiče na promišljanje u kojoj mjeri je опće dobro važno za hrvatske građane i u kojoj mjeri su se spremni pridržavati apstraktnih pravila ponašanja kako bi dosljedno u svakodnevnom životu pokazivali uzajamno uvažavanje.

U isto vrijeme, premda nešto manje empirijski istraživano, pojavljuje se i pitanje krize solidarnosti u hrvatskom društvu, odnosno onoga što Stjepan Baloban sa suradnicima najbolje analizira kao *proces desolidarizacije*. Prema tome tumačenju, premda je proces desolidarizacije zaustavljen u hrvatskom društvu, i dalje postoji kriza solidarnosti, »a dvije glavne skupine koje ukazuju na slabi potencijal za jačanje solidarnosti su imućniji hrvatski građani te ispitanici rođeni 1976. godine i mlađi«⁴. Držimo, ipak, da je koncept solidarnosti višedimenzionalan koncept pri čemu se uz dosad istraživane aspekte može koristiti i nekim drugim pokazateljima koji bi ukazali na dimenzije solidarnosti prema dalekim i stranim osobama, ali i prema bliskim i poznatim osobama. U ovom radu će se stoga o solidarnosti raspravljati na temelju pokazatelja odnosa prema susjedima jer se i za samo susjedstvo može ustvrditi da prolazi kroz proces transformacije te da ne predstavlja samorazumljiv okvir za razvijanje socijalne kohezije.⁵

Dakako, postavlja se pitanje u kojoj mjeri su svi navedeni procesi povezani te može li se govoriti o tome da u Hrvatskoj postoji također i kriza povjerenja u ljude i institucije, koja je povezana s prethodno naznačenim procesima. Držimo da je navedenu problematiku važno razmotriti uzimajući u obzir različite njezine aspekte, ali i utjecaje na različite populacije. U ovom radu fokus je stavljen na populaciju mladih. Naime, mladi se širom svijetu susreću s ni-

³ Piotr SZTOMPKA, *Trust: A Sociological Theory*, Cambridge, 2003., 163.

⁴ Stjepan BALOBAN – Marijana KOMPES – Silvija MIGLES, Kriza solidarnosti i desolidarizacija u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 2, 381.

⁵ Usp. Geran-Marko MILETIĆ, Who is (Still) Socializing with Neighbors? A Contribution to the Analysis of Local Social Relations, u: *Sociologija i prostor*, 53 (2015.) 2, 106.

zom teškoća proizašlih iz produženog obrazovanja, nesigurnosti zaposlenja i otežanog procesa osamostaljivanja. Vlasta Ilišin u tome kontekstu piše: »kako se suvremena društva ubrzano mijenjaju tako postaju sve rizičnija mjesta odrastanja, čemu pridonosi i transformacija obrazaca konstrukcije mladosti kao životne etape prijelaza u odraslost«⁶.

Zaključuje se, stoga, da se položaj mladih općenito pogoršao, a drži se da je osobito izazovna faza odrastanja u srednjoj i istočnoj Europi, dakle, nizu država koje su nakon 1989. godine prolazile kroz procese velike transformacije. Stoga ne iznenađuje da se u Republici Hrvatskoj značajna pažnja posvetila istraživanju mladih pri čemu nisu izostala ni istraživanja koja se bave odrednicama povjerenja mladih u ljude i institucije.⁷ U ovom radu nastojat ćemo obogatiti postojeće spoznaje postavljanjem pitanja u kojoj mjeri je povjerenje u ljude i institucije povezano sa stavovima i (planiranim) ponašanjima mladih u odnosu na izdvojena krizna područja hrvatske društvene zbilje.

Nakon uvoda u radu ćemo se najprije osvrnuti na pitanje zašto je istraživanje povjerenja važno za razumijevanja funkcioniranja suvremenih društava, a potom ćemo iznijeti rezultate istraživanja provedenih u Republici Hrvatskoj koja su se bavila pitanjem povjerenja u ljude i u institucije. U empirijskom dijelu rada nakon predstavljanja ciljeva, hipoteza i metodologije istraživanje iznijet ćemo rezultate analize podataka prikupljenih anketnim istraživanjem o povezanosti povjerenja u ljude i institucije s izdvojenim dimenzijama ponašanja i razmišljanja mladih, i to sa spremnošću na pomaganje drugima, poštovanjem normi te predmigracijskim aspiracijama. Pritom nam je glavni cilj utvrditi je li povjerenje relevantan teorijski konstrukt za razumijevanje načina kako mladi djeluju u suvremenom društvu.

1. Zašto istraživati povjerenje?

Istraživanja povjerenja dobila su na važnosti jer se pretpostavlja da je povjerenje jedan od osnovnih uvjeta koji omogućuje kvalitetan život u suvremenim, kompleksnim društvima koja ovise o funkcioniranju niza specijaliziranih sustava.⁸ Povjerenje se, dakle, ne vezuje samo uz tradicionalne zajednice nego se

⁶ Vlasta ILIŠIN, Neki problemi društvene integracije mladih u Hrvatskoj, u: Vlado PULJIZ (ur.), *Socijalno demografska reprodukcija Hrvatske*, Zagreb, 2019., 166.

⁷ Usp. Renata FRANC – Vanja MEĐUGORAC, Mladi i (ne)povjerenje u institucije: moguće odrednice i posljedice, u: Vlasta ILIŠIN – Anja GVOZDANOVIC – Dunja POTOČNIK (ur.) *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, Zagreb, 2015., 47-63.

⁸ Usp. Piotr SZTOMPKA, *Trust: A Sociological Theory*, 11-14.

ističe upravo njegova važnost u složenoj svakodnevnici globaliziranog svijeta koja se sastoji od niza interakcija kako među poznatim tako i među nepoznatim akterima. Ipak, dok se uobičajeno pretpostavlja da je opće ili socijalno povjerenje nešto što pridonosi dobrobiti društva, nešto je manje slaganja kada je u pitanju povjerenje u institucije. Naime, prema nekim autorima u suvremenim uvjetima poželjna je i određena kritičnost prema radu institucija, osobito onih političkih. Stoga je važno samo da građani ne iskazuju potpuno nepovjerenje prema institucijama, ali nije dobro da im unaprijed poklanjaju povjerenje.⁹ Tim se primjedbama nastojalo doskočiti time da se nalazi istraživanja kontekstualiziraju te da se u širem interpretativnom ključu pronađe tumačenje kojim se objašnjavaju razlike koje postoje između pojedinih država u pogledu iskazivanja povjerenja, ali i odgovoriti na pitanje zašto pojedina obilježja građana, primjerice obrazovanje, na različite načine utječu na iskazivanje povjerenja. Istraživanja povjerenja, osim toga, u nekim ambicioznim varijantama nastoje rasvijetliti neke bitne razlike između različitih društava koje bi omogućile i stvaranje smišljenih tipologija društva. Tako se etnolog Klaus Roth, istražujući društva jugoistočne Europe, koristi razlikovanjem između društava velikog povjerenja i društva malog povjerenja.¹⁰ Prva društva karakterizira to da u njima vlada relativno visoka razina institucionalnog povjerenja te se pretpostavlja kako su pravednost, jednake šanse, produktivnost i blagostanje »osigurani samo kada u javnom području pouzdano vlada red, kada se državni službenici jednako zalažu za dobrobit svih građana, i kada su, uza sve to mnogi građani spremni da se dobrovoljno angažiraju i na taj način steknu socijalni kapital«¹¹. Nasuprot tome Roth smatra da su društva jugoistočne Europe društva malog povjerenja, odnosno da »u takvom tipu društva vlada 'javno nepovjerenje' koje se neprestano obnavlja i koje predstavlja integralan dio sociokulturnog sistema. Tu svakodnevne aktivnosti nisu definirane povjerenjem u institucije, već isključivo povjerenjem u pojedince.«¹² Značajne razloge za objašnjene toga stanja Roth vidi i u povijesnom nasljeđu, odnosno u činjenici da su strane sile stoljećima vladale tim prostorima. Osim toga po njemu je i socijalizam imao izuzetno štetan utjecaj jer je razvijao kulturu nepovjerenja. Dakle, premda su u postkomunističkom razdoblju ta društva usvojila drukčiju retoriku i načelno krenula

⁹ Usp. Krunoslav NIKODEM – Gordan ČRPIĆ, O (ne)održivosti veza između povjerenja i demokracije. Analiza povjerenja u institucije u Hrvatskoj i u Europi, u: Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Siniša ZRINŠČAK (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*, Zagreb, 2014., 259-307.

¹⁰ Usp. Klaus ROTH, *Od socijalizma do Evropske unije*, Beograd, 2012., 293-301.

¹¹ *Isto*, 295.

¹² *Isto*.

u izgradnju demokratskih institucija, promjenu vrijednosti i kulturalnih obrazaca, u kratkom vremenu to nije moglo polučiti značajnije rezultate. Nagle promjene samo su pripomogle tomu da se u tim društvima održava klijentelizam, a »sitna korupcija« postaje integralan dio svakodnevnog života.¹³ Ukratko, postkomunističko razdoblje nije vodilo tomu da se iziđe iz kulture nepovjerenja, već je u nekim aspektima još i pojačalo taj fenomen.

2. Povjerenje u ljude i institucije u Hrvatskoj

Brojna su istraživanja koja su se posljednjih tridesetak godina provodila u Hrvatskoj a koja su se bavila pitanjem povjerenja građana Republike Hrvatske u pojedine institucije. Premda je očekivano, s obzirom na značajne društvene promjene, dolazilo do promjena u povjerenju spram pojedinih institucije, zamjetna su bila i određena razilaženja u dobivenim rezultatima. Ipak, uvid u rezultate istraživanja Europskog istraživanja vrednota sugerira dvije važne stvari.¹⁴ Kao prvo, mogu se uočiti značajne razlike između povjerenja koje građani Hrvatske iskazuju spram pojedinih institucija, pri čemu je najveći broj onih koji veliko ili veoma veliko povjerenje iskazuju prema vojsci, dok je najmanji broj onih koji iskazuje povjerenje prema političkim strankama i Hrvatskom saboru. Druga važna stvar koja se može pratiti odnosi se na razdoblje od 1999 do 2017. godine kada je došlo do osjetnog pada povjerenja u niz važnih institucija. Tako se primjerice znatno smanjio broj građana koji imaju povjerenja u Sabor (sa 21,9% u 1999. godini na 7,4% u 2017. godini), pravosudni sustav (s 34,7% u 1999. godini na 14,5% u 2017. godini) i Crkvu (s 62,8% u 1999. godini na 38,4% u 2017. godini).¹⁵

Tijekom navedenog razdoblja neprekidno se pisalo i o tome kako je u usporedbi s drugim državama situacija s povjerenjem u institucije u Republici Hrvatskoj zabrinjavajuća pa je, primjerice, na temelju rezultata istraživanja Eurobarometar iz 2010. godine Zvonko Trzun pisao: »Zanimljivo je istaknuti kako su Hrvati zapravo na samom dnu kad se radi o povjerenju u institucije, odnosno teško je pronaći državu čiji stanovnici dijele jednako razočaranje i istu dozu pesimizma.«¹⁶ Naime, građani Hrvatske u odnosu na građane dru-

¹³ Usp. *Isto*, 297.

¹⁴ Usp. Josip JEŽOVITA, Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) – 1999., 2008. i 2017., u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 2, 225–329.

¹⁵ Usp. *Isto*, 262–265.

¹⁶ Zvonko TRZUN, Kriza povjerenja u institucije: istraživanje povjerenja u vojsku, u: *Polemios*, 15 (2012.) 1, 45.

gih država pokazali su najmanje povjerenja prema Vladi, a kada je u pitanju povjerenje prema sudovima, bili su na predzadnjem mjestu, naime samo su građani Bugarske iskazali manje povjerenja prema svojim sudovima.

Zanimljivo je međutim, kako je za razliku od devedesetih godina 20. stoljeća početkom 21. stoljeća uočljiv i znatan pad povjerenja građana Hrvatske u različite međunarodne aktere i institucije. Dok je primjerice 1999. godine gotovo 40% građana Hrvatske iskazivalo veliko ili vrlo veliko povjerenje prema Europskoj uniji, taj postotak je 2008. godine pao na oko 20%. Rezultati istraživanja iz 2017. godine ipak pokazuju blag porast povjerenja prema Europskoj uniji jer je 25,4% građana iskazalo da ima veliko ili vrlo veliko povjerenje u Europsku uniju.¹⁷

Rezultati istraživanja povjerenja u ljude pokazuju kako Hrvatska ulazi u zemlje niskog povjerenja, a pritom je važno naglasiti da su prema istraživanjima Europskog istraživanja vrednota, rezultati iz 2017. godine, građani Hrvatske iskazali čak i niži stupanj povjerenja u druge ljude nego što je to bio slučaj u ranijim istraživanjima.¹⁸ Prema rezultatima toga istraživanja među građanima Hrvatske u velikoj mjeri dominira oprez prema drugim ljudima: 84,6% ispitanih smatralo je kako čovjek nikada nije dovoljno na oprezu, dok je samo 12,7% ispitanih smatralo da se većini ljudi može vjerovati.

Da su građani Republike Hrvatske početkom 21. stoljeća iskazivali nižu razinu socijalnog povjerenja nego što je bio slučaj u državama Zapadne Europe, pokazao je i politolog Berto Šalaj.¹⁹ Naime, autor je koristeći se s nekoliko baza podataka istraživanja provedenih 1995., 1999. i 2003. godine prezentirao nalaze vezane uz socijalno povjerenje u nizu europskih zemalja, kako postkomunističkih tako i onih s dužom demokratskom tradicijom. Pokazalo se da i među državama koje imaju dužu demokratsku tradiciju postoje značajne razlike što se toga pitanja tiče, pri čemu su osobito visoke razine socijalnog povjerenja iskazivale skandinavske zemlje. Primjerice u Norveškoj 2003. godine 62% ljudi smatralo da se većini ljudi može vjerovati. Istodobno je do izražaja došla još jedna značajna razlika, jer je postotak ljudi koji su smatrali da se većini ljudi može vjerovati u etabliranim demokracijama bio 38%, a u postkomunističkim državama 20%. Na temelju prosjeka triju provedenih istraživanja u Hrvatskoj je 17% ljudi imalo povjerenja u druge ljude, što je značilo da se ona zapravo

¹⁷ Usp. Josip JEŽOVITA, Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) – 1999., 2008. i 2017., 265.

¹⁸ Usp. *Isto*, 233.

¹⁹ Usp. Berto ŠALAJ, Socijalno povjerenje: Hrvatska 1995.-2003., u: *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 2 (2005) 1, 35-56.

dobro uklapala u skupinu postkomunističkih zemalja s niskom razinom socijalnog povjerenja. Iz toga je izvučen zaključak da »takva situacija može biti zapreka daljnjem političkom i ekonomskom razvoju jer je socijalno povjerenje temelj suradnje među građanima, to je temelj neformalnih oblika koordinacije koji su, kako značajan broj istraživanja pokazuje, vrlo važan uvjet političkog i ekonomskog napretka«²⁰.

Detektiranje niskog uopćenog povjerenja dovodi se u vezu s društvenim nasljeđem, ali i tranzicijskim procesima koji su pogodovali širenju cinizma i oportunitizma. Tranzicijski kontekst i korupciju kao ključne momente u tumačenju povjerenja uzima i sociolog Aleksandar Štulhofer.²¹ Koristeći se istraživanjima provedenim 1995. i 2003. godine, taj je autor analizirao društveni kapital i to kroz dimenzije uopćenog povjerenja, civilne umreženosti i povjerenja u institucije. Pokazalo se da je razina uopćenog povjerenja u tome razdoblju ostala na otprilike istoj razini, ali da se smanjila razina povjerenja u institucije kao i civilne umreženosti. Kada je u pitanju razna povjerenja u druge, nepoznate, ljude, 24% ispitanih je smatralo da se većini može vjerovati. Zanimljivo je da je percepcija korupcije u društvu, mjerena kroz percepciju korupcije među osobama koji rade u državnim službama, bila značajno povezana s uopćenim povjerenjem na osnovi čega je autor zaključio kako je »predodžba o raširenosti korupcije, bez obzira na stvarno (objektivno) stanje, destruktivna za društveno povjerenje«²². Osim toga, percepcija korupcije utjecala je i na povjerenje u institucije, što vodi zaključku da »uvjerenost u sveprisutnost korupcije nagrizava povjerenje i time smanjuje spremnost na suradnju«²³.

3. Kakve učinke ima povjerenje u društvenom životu mladih iz Vukovarsko-srijemske županije

3.1. Cilj, hipoteze i metoda istraživanja

Polazeći od uvodno iznesene teze o važnosti povjerenja za funkcioniranje suvremenih, kompleksnih društava, zatim uvida kroskulturalnih istraživanja koji sugeriraju postojanje stabilne diferencijacije između takvih društava s

²⁰ Isto, 53.

²¹ Usp. Aleksandar ŠTULHOFER, Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj 1995.-2003., u: *Politička misao*, 41 (2004.) 3, 156-169.

²² Isto, 162.

²³ Isto.

obzirom na razinu iskazanog povjerenja te nalaza domaćih istraživanja koja ukazuju na generalni trend smanjivanja kako međusobnog povjerenja tako i povjerenja u institucije, zanimalo nas je ima li razina povjerenja i kod mladih određen efekt na njihove strategije djelovanja u kontekstu izdvojenih društvenih problema. Konkretno, temeljno istraživačko pitanje glasi: Koje povjerenje je povezano, i u kolikoj mjeri, sa spremnošću pomoći drugima, s poštovanjem normi i predmigracijskim aspiracijama. Analizom empirijskih podataka u ovom smo radu testirali sljedeće hipoteze:

- H1:** varijabla povjerenje u ljude pozitivno je povezana s varijablom učestalosti pomaganja susjedima;
- H2:** varijabla povjerenje u institucije pozitivno je povezana s varijablom učestalosti pomaganja susjedima;
- H3:** varijabla povjerenje u ljude pozitivno je povezana s varijablom spremnosti poštovanja normi;
- H4:** varijabla povjerenje u institucije pozitivno je povezana s varijablom spremnosti poštovanja normi;
- H5:** varijabla povjerenje u ljude pozitivno je povezana s varijablom spremnosti mladih da nastave živjeti u sadašnjem mjestu stanovanja;
- H6:** varijabla povjerenje u institucije pozitivno je povezana s varijablom spremnosti mladih da nastave živjeti u sadašnjem mjestu stanovanja.

Podatci analizirani u ovom radu prikupljeni su anketnim istraživanjem provedenim u jesen 2021. godine. Ciljana populacija bili su učenici trećih i četvrtih razreda srednjih škola na području Vukovarsko-srijemske županije. Istraživanje je provedeno na stratificiranom probabilističkom uzorku kojim je osigurana proporcionalna zastupljenost sudionika s obzirom na razred te obrazovni program (gimnazijski/strukovni). Uzorkom smo obuhvatili ukupno 552 ispitanika.

Postavljene hipoteze testirali smo višestrukom regresijskom analizom, pri čemu je efekt povjerenja na izdvojene dimenzije društvenog života analiziran za svaku od njih zasebno. Drugim riječima, kreirali smo tri modela s istim prediktorskim sklopovima i tri različite kriterijske varijable: spremnost pomaganja susjedima, sklonost poštovanju normi i predmigracijske aspiracije.

U istraživanju se, dakle, pomaganje drugima operacionaliziralo pitanjima o spremnosti pomaganja susjedima. Recentnija istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazuju da iako postoji načelno zadovoljstvo susjedstvima, u

njima ne vlada visoka razina društvenosti, kakva im se nekada pripisivala.²⁴ Stoga i pomaganje susjedima od imperativa postaje stvar individualne odluke, koja osobito u slučaju mladih upućuje na spremnost iskazivanja solidarnosti. Prva kriterijska varijabla »spremnost pomaganja susjedima« mjerena je pitanjem koliko često su u posljednjoj godini ispitanici u svom slobodnom vremenu pomagali ljudima iz svog susjedstva. Ispitanici su odgovarali na skali od četiri stupnja pri čemu je 1 – označavalo nikada, a 4 – često. »Sklonost poštovanju normi« zahvatili smo trima pitanjima koja su se odnosila na prihvatljivost varanja na ispitima, zatim prepisivanje tuđih seminara ili zadaća te laganje u svoju korist. Odgovori na pitanja bilježeni su na skali od 1 – potpuno neprihvatljivo do 5 – potpuno prihvatljivo, a prosječna vrijednosti odgovora na te tri čestice poslužila nam je u analizi kao jedinstven pokazatelj »sklonosti poštovanju normi«. Pritom je orijentacija te varijable takva da veća vrijednost na skali označava manju sklonost poštovanju normi. Napokon, treća kriterijska varijabla, predmigracijske aspiracije mjerena je pitanjem »Planirate li nakon završetka školovanja iseliti iz mjesta u kojem živite?« Na navedeno pitanje ispitanici su mogli odgovoriti jednom od ponuđenih opcija u rasponu od 1 – uopće ne planiram do 4 – planiram, tj. svakako namjeravam iseliti.

U hipotezama je naznačeno da nas zanima efekt koji na kriterijske varijable imaju dva prediktorska sklopa: povjerenje u ljude općenito te povjerenje u institucije. Povjerenje u ljude mjereno je pomoću triju varijabla. Naime, uz najčešće korištenu varijablu koja se odnosi na povjerenje u ljude općenito zanimalo nas je u kojoj mjeri mladi vjeruju ljudima iz svog naselja i ljudima iz svoje škole. Na sve tri čestice korištena je ista skala od 1 – gotovo uvijek treba biti na oprezu do 4 – gotovo uvijek mogu vjerovati. Pri mjerenju povjerenja u institucije analizirali smo iskazano povjerenje u Hrvatski sabor, Vladu Republike Hrvatske, lokalne vlasti, pravosuđe, policiju, vojsku, europske institucije, medije te Crkvu. Pritom smo se zbog smanjivanja ukupnog broja varijabli u tom prediktorskom sklopu za povjerenje u Hrvatski sabor, Vladu Republike Hrvatske te lokalne vlasti koristili jedinstvenom varijablom nazvanom »povjerenje u političke institucije«, formiranom kao prosječna vrijednost odgovora za spomenute tri institucije. Po istom principu smo za povjerenje u policiju, vojsku i pravosuđe kreirali jedinstvenu varijablu »povjerenje u javne institucije«. Prema tome, prediktorski sklop »povjerenje u institucije« analiziran je

²⁴ Usp. Geran-Marko MILETIĆ, *Who is (Still) Socializing with Neighbors? A Contribution to the Analysis of Local Social Relations*, 202.

kroz povjerenje u medije, Crkvu, javne institucije, političke institucije i europske institucije.

Uz kriterijske i prediktorske varijable, definirane hipotezama, u analizu smo uključili i nekoliko osnovnih obilježja ispitanika, čije smo efekte na povezanost između varijabli od glavnog interesa htjeli izolirati. Riječ je o tzv. kontrolnim varijablama, a one su u našoj analizi bile spol, školski uspjeh (dvije kategorije odgovora: 1 – vrlo dobar ili manje, 2 – odličan uspjeh) te ekonomski standard kućanstva (pet stupnjeva, od 1 – znatno lošiji od prosjeka do 5 – znatno bolji od prosjeka).

3.2. Rezultati

U prvom koraku proveli smo deskriptivnu analizu podataka prikupljenih anketnim istraživanjem. Kada je u pitanju pomaganje susjedima, rezultati te analize otkrivaju nam da je većina ispitanika aktivno nastojala pridonijeti poboljšanju dobrobiti ljudi u svojoj neposrednoj životnoj sredini. Točnije, analiza je pokazala da 36% ispitanika povremeno pomaže ljudima u svom susjedstvu, a njih još 18% to čini često. Međutim, udio onih koji rijetko (33% ispitanika) ili čak nijednom u proteklih godinu dana nisu pomogli svojim susjedima (13%) govori da i značajan broj mladih ipak ne pokazuje previše inicijative ili možda naprosto nije u prilici pomoći susjedima. Odgovori na pitanja koja se odnose na poštovanje normi, što je drugi aspekt društvenog života na koji smo usredotočeni u ovom radu, otkrivaju da mladi različito gledaju na različite oblike kršenja normi (Tablica 1). S jedne strane, relativno je visok broj mladih koji drže da je uglavnom prihvatljivo ili potpuno prihvatljivo varanje na ispitima, takvih je bilo 47%. Nešto manje, ali i dalje priličan broj njih sklon je podržati prepisivanje tuđih seminara i zadaća. Ta praksa uglavnom je ili potpuno prihvatljivo za 28% ispitanika. S druge strane, kada se mlade traži da zauzmu stav o jednom od ključnih elemenata poštovanja normi, a to je prihvatljivost laganja u svoju korist, rezultati su ipak nešto drukčiji jer tek 18% mladih iz našega uzorka drži da je to uglavnom ili potpuno prihvatljivo. Naposljetku, analiza podataka otkriva da znatan broj ispitanika iskazuje predmigracijske aspiracije. Točnije samo 12% mladih iz našeg uzorka uopće ne planira odseliti nakon završetka školovanja iz mjesta u kojem žive, dok je 31% ispitanika kazalo da to svakako planira, a njih 24% često, te njih još 33% povremeno razmišlja o odlasku iz mjesta stanovanja.

Tablica 1. *Poštovanje normi*

U kojoj mjeri su vam prihvatljive sljedeće pojave:	1. potpuno neprihvatljivo	2. uglavnom neprihvatljivo	3. niti prihvatljivo ni neprihvatljivo	4. uglavnom prihvatljivo	5. potpuno prihvatljivo	M	SD
varanje na ispitima	8,0%	12,2%	33,2%	22,5%	24,1%	3,4	1,2
prepisivanje tuđih seminara ili zadaća	20,5%	25,0%	26,3%	16,3%	11,8%	2,7	1,3
laganje u svoju korist	27,9%	27,6%	26,1%	9,1%	9,3%	2,4	1,2

Nadalje, deskriptivna analiza pokazuje kako je među ispitanicima prisutna niska razina povjerenja u ljude i institucije (Tablica 2). Naime, kada je u pitanju povjerenje u ljude općenito, samo 16% ispitanih smatra da se ljudima uglavnom ili gotovo uvijek može vjerovati. Premda je u našem istraživanju umjesto dihotomnog odgovora ispitanicima ponuđena skala s četiri moguća odgovora, što navodi na oprez u usporedbama, primjetno je da se ovaj rezultat dobro uklapa u niz rezultata dobivenih u sklopu Europskog istraživanja vrednota provedenih između 1999. i 2017. godine kada je na općoj populaciji Hrvatske povjerenje u druge ljude iskazivalo između 12 i 19% ispitanika.²⁵ Ipak, u odnosu na povjerenje prema ljudima općenito, znatno veći broj ispitanika vjeruje ljudima iz svog naselja te ljudima iz škole koju pohađaju. Tako u Tablici 2 vidimo da uglavnom ili gotovo uvijek svojim sumještanima vjeruje 40% ispitanika, a svojim školskim kolegama uglavnom ili uvijek vjeruje njih 44%.

Tablica 2. *Povjerenje u ljude*

Ljudi se međusobno razlikuju u procjeni koliko povjerenja mogu imati u druge ljude. Molimo Vas da odgovorite kako se Vi odnosite prema:	1. gotovo uvijek treba biti na oprezu	2. uglavnom treba biti na oprezu	3. uglavnom mogu vjerovati	4. gotovo uvijek mogu vjerovati	M	SD
ljudima općenito	38,0%	45,6%	13,6%	2,7%	1,8	0,8
ljudima iz naselja u kojem stanujete	25,1%	34,7%	32,7%	7,5%	2,2	0,9
ljudima iz škole koju pohađate	20,7%	35,3%	35,8%	8,2%	2,3	0,9

²⁵ Usp. Josip JEŽOVITA, *Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) – 1999., 2008. i 2017.*, 233.

Rezultati analize podataka koji govore o povjerenju u institucije (Tablica 3) otkrivaju da mladi obuhvaćeni ovim istraživanjem najviše povjerenja imaju u vojsku, ali i da nešto veće povjerenje iskazuju prema Crkvi nego što su ga prema rezultatima ranijih istraživanja iskazivali građani Republike Hrvatske. Taj rezultat sukladan je nalazu istraživanja provedenog na uzorku opće populacije stanovnika Vukovarsko-srijemske županije prema kojima građani te županije upravo najviše povjerenja imaju u vojsku i Crkvu.²⁶ Naši rezultati pokazuju da 59% ispitanika ima povjerenje u vojsku, a njih 54% u Crkvu. U policiju ima povjerenja nešto manje od trećine ispitanika (31%), a nakon toga slijedi povjerenje u europske institucije (23%). Također i naše istraživanje potvrđuje da mladi imaju vrlo malo povjerenja u pravosuđe (10%) te u Sabor (5%), Vladu (7%), ali i u lokalnu upravu (10%). Usto je provedena analiza pokazala da u odnosu na neka ranija istraživanja mladi iz našega uzorka iskazuju i nešto niže povjerenje prema medijima. Naime, u medije ima povjerenje samo 6% naših ispitanika, dok je primjerice u istraživanju mladih u Hrvatskoj provedenom 2018. godine povjerenje u medije iskazivalo oko 27% ispitanika.²⁷

Tablica 3. *Povjerenje u institucije*

U kojoj mjeri imate povjerenje u sljedeće institucije?	1. nemam nimalo povjerenja	2. uglavnom nemam povjerenja	3. niti imam niti nemam povjerenja	4. uglavnom imam povjerenje	5. u potpunosti imam povjerenja	M	SD
Hrvatski sabor	42,5%	23,8%	29,2%	3,1%	1,5%	2,0	1,0
Vlada Republike Hrvatske	41,2%	22,9%	29,0%	4,9%	2,0%	2,0	1,0
lokalne vlasti	33,2%	20,4%	36,8%	7,3%	2,4%	2,2	1,1
pravosuđe	31,3%	21,1%	37,3%	8,4%	1,8%	2,3	1,0
policija	23,6%	13,1%	32,5%	21,6%	9,1%	2,8	1,3
Hrvatska vojska	9,3%	5,8%	26,0%	31,7%	27,1%	3,6	1,2
europske institucije	23,7%	12,2%	40,4%	19,9%	3,8%	2,7	1,1
mediji	40,1%	27,4%	26,3%	4,9%	1,3%	2,0	1,0
Crkva	17,6%	8,9%	19,6%	26,5%	27,4%	3,4	1,4

²⁶ Usp. Stanko RIHTAR, Situacija, očekivanja i izbori sudbina na području Vukovarsko-srijemske županije u komparativnoj perspektivi, u: Dražen ŽIVIĆ (ur.), *Vukovarsko-srijemska županija: demografski izazovi, kvaliteta življenja i perspektive razvoja*, Zagreb, 2022., 157.

²⁷ Usp. Anja GVOZDANOVIĆ – Vlasta ILIŠIN – Mirjana ADAMOVIĆ – Dunja POTOČNIK – Nikola BAKETA – Marko KOVAČIĆ, *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019.*, Zagreb, 2019., 49.

U sljedećem koraku, a prije analize regresijskih modela, proveli smo i analizu međusobne korelacije svih varijabli uključenih u višestruke regresijske analize. Razdioba vrijednosti Personova koeficijenta korelacije prikazana u sljedećoj tablici otkriva da najveći broj prediktorskih varijabli nije međusobno povezan ili da među njima postoji niska razina povezanosti ($r < 0,36$). Pritom je kod manjeg dijela prediktorskih varijabli ipak uočena nešto viša, ali i dalje umjerena povezanost ($0,36 \leq r < 0,67$). Konkretno, analiza je ukazala na postojanje međusobne pozitivne umjerene povezanost kod dviju skupina varijabli koje se zapravo poklapaju s dvama izdvojenim prediktorskim sklopovima. Tako s jedne strane imamo umjerenu povezanost između povjerenja u medije, u javne institucije, u političke institucije te u europske institucije ($r = 0,36-0,64$), dakle, varijabli koje se odnose na dimenziju »povjerenje u institucije«. S druge strane, uočena je i umjerena povezanost između odnosa prema ljudima općenito, prema ljudima iz naselja te prema ljudima iz škole ($r = 0,48-0,56$), dakle, varijabli kojima mjerimo dimenziju »povjerenje u ljude«. Osim izdvojenih povezanosti kod prediktorskih varijabli, korelacijska analiza nije pokazala postojanje snažnije bivarijatne povezanosti između prediktorskih i kriterijskih varijabli kao niti između samih kriterijskih varijabli. Uz koeficijente korelacije ni rezultati analize faktora inflacije varijance (VIF) nisu upućivali na probleme s multikolinearnošću. Dobiveni iznosi toga pokazatelja kretali su se u rasponu između 1,011 i 2,143. Riječ je o vrijednostima koje su bile ispod uobičajenog graničnog iznosa koji označava moguću multikolinearnost između varijabli uključenih u regresijski model.

Tablica 4. *Pearsonov koeficijent korelacije između varijabli korištenih u analizi*

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. pomaganje susjedima	-												
2. poštovanje normi	-,16**	-											
3. predmigracijske aspiracije	-,11**	,12**	-										
4. spol	-,05	-,13**	,25**	-									
5. školski uspjeh	-,11*	-,15**	,03	,16**	-								
6. ekonomski status	-,02	,05	-,06	,01	-,02	-							
7. povjerenje u medije	-,07	-,02	,00	,03	,05	-,02	-						
8. povjerenje u Crkvu	,26**	-,14**	-,22**	,00	,03	,06	,03	-					
9. povjerenje u javne institucije	,02	-,18**	-,09*	,05	,11*	,00	,36**	,33**	-				
10. povjerenje u političke institucije	,00	-,12**	-,08	,03	,07	,05	,45**	,19**	,60**	-			
11. povjerenje u europske institucije	-,10*	-,12**	,05	,05	,23**	,02	,36**	,08	,56**	,64**	-		
12. odnos prema ljudima općenito	,08	,02	-,16*	-,11**	-,05	,00	,20**	,14**	,14**	,16**	,10*	-	
13. odnos prema ljudima iz naselja	,20**	-,01	-,19**	-,14**	-,04	,02	,18**	,19**	,17**	,17**	,14**	,52**	-
14. odnos prema ljudima iz škole	,13**	-,03	-,14**	-,16**	,05	,02	,16**	,19**	,20**	,17**	,16**	,48**	,56**

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

U Tablici 5 predstavljeni su rezultati višestruke regresijske analize. Kao što smo već naveli, za svaku od triju izdvojenih dimenzija priredili smo zaseban regresijski model te su u Tablici 5 usporedno prikazani rezultati analize za sve tri kriterijske varijable (pomaganje susjedima, poštovanje normi i predmigracijske aspiracije). Analizom varijance utvrđeno je da kreirani prediktorski sklop statistički značajno predviđa ishod kriterijske varijable u svim trima analiziranim regresijskim modelima.

U prvom modelu objašnjeno je 11,3% varijance i pritom su četiri varijable imale statistički značajan efekt na kriterijsku varijablu »pomaganje susjedima«. Uz pozitivnu povezanost školskog uspjeha i pomaganja ljudima iz susjedstva, statistički značajnim prediktorom pokazala se varijabla povjerenje u Crkvu, i to na način da oni koji imaju više povjerenja u Crkvu u većoj mjeri imaju sklonost pomagati susjedima, dok s druge strane veće povjerenje u europske institucije biva povezano s nižom razinom pomaganja u susjedstvu. Napokon i povjerenje u ljude iz naselja utječe na spremnost na pomaganje, pri čemu oni koji iskazuju više povjerenja u ljude iz naselja iskazuju i višu razinu spremnosti pomaganja ljudima u susjedstvu. U drugom modelu objašnjeno je 6,2% varijance, pri čemu je analiza pokazala da spol i školski uspjeh imaju statistički značajan efekt na poštovanje normi i to na način da su djevojke te oni boljeg školskog uspjeha u manjoj mjeri skloni kršiti norme. Osim toga, kao statistički značajni prediktori poštovanja normi pokazali su se i povjerenje u Crkvu te u javne institucije. Pritom mladi iz našeg uzorka koji imaju veće povjerenje u te institucije u manjoj mjeri pokazuju sklonost prema kršenju normi. Napokon, u trećem regresijskom modelu objašnjeno je 13,2% varijance. Kada su u pitanju predmigracijske aspiracije, spol ispitanika opet je imao statistički značajan efekt na kriterijsku varijablu. Naime, djevojke su pokazivale više sklonosti migracijama. Usto analiza statističke značajnosti otkriva da su ispitanici koji pokazuju više povjerenja u Crkvu i političke institucije ujedno u manjoj mjeri skloni migriranju, ali nasuprot tomu ispitanici koji iskazuju više povjerenja u europske institucije skloniji su odlasku iz mjesta stanovanja.

Tablica 5. Rezultati višestruke regresijske analize za kriterijske varijable pomaganje susjedima, poštovanje normi i predmigracijske aspiracije

		pomaganje susjedima		poštovanje normi		predmigracijske aspiracije	
		B	β	B	β	B	β
kontrolne varijable	spol	,015	,008	-,270**	-,133**	0,473**	,229**
	školski uspjeh	-,180*	,088*	-,271**	-,120**	-0,11	,048
	ekonomski status	-,035	-,029	,072	,054	-0,075	-,056
povjerenje u institucije	mediji	-,076	-,081	,071	,068	0,048	,045
	Crkva	,159**	,244**	-,067*	-,093*	-0,102**	-,139**
	javne institucije	-,023	-,023	-,136*	-,123*	-0,090	-,080
	političke institucije	,057	,057	-,055	-,051	-0,155*	-,140*
	europske institucije	-,105*	-,129*	,020	,023	0,190**	,210**
povjerenje u ljude	odnos prema ljudima općenito	-,058	-,048	,051	,038	-0,091	-,067
	odnos prema ljudima iz naselja	,182**	,179**	,002	,001	-0,125*	-,111*
	odnos prema ljudima iz škole	,036	,035	-,029	-,025	0,02	,018
korigirani R ²		0,113		0,062		0,132	
F		7,197**		4,214**		8,384**	

*p<0,05
 **p<0,01

3.3. Rasprava

Ponuđena analiza povezanosti povjerenja u ljude i povjerenja u institucije s izdvojenim aspektima društvenog života donijela je nekoliko korisnih uvida. Najprije, relevantnost analiziranih prediktora za razumijevanje načina kako mladi djeluju u odnosi na tri izdvojena aspekta nije ista. Tako iz dobivenih rezultata vidimo da se količina objašnjene varijance kreće od 6,2% u slučaju poštovanja normi do 13,2% u slučaju predmigracijskih aspiracija. Kada je u pitanju analiza povezanosti između povjerenja i spremnosti na pomoć drugima, pri tumačenju rezultata treba uzeti u obzir da se korištena varijabla odnosila ponajprije na pomoć u lokalnoj zajednici. Stoga su očekivani rezultati prema kojima veće povjerenje u ljude iz naselja biva statistički značajno povezanim s tim načinom spremnosti na angažman. Ipak, različit utjecaj koji pokazuje povjerenje u Crkvu i povjerenje u europske institucije može se tumačiti i kao rezultat određenoga vrijednosnog razilaženja. Djelovanje Crkve tako se može dovesti u vezu s visokim vrednovanjem lokalne zajednice, dok se povjerenje u europske institucije može dovesti u vezu s određenim globalizacijskim procesima koji lokalnu zajednicu ne vide kao ključno područje djelovanja jer se društvene interakcije protežu i izvan lokalnog konteksta.

Kod povezanosti povjerenja i poštovanja normi, uočljivo je da je to odba-
ranim modelom u najmanjoj mjeri objašnjeno pitanje. Naime, dobiveni rezul-
tati polaznu hipotezu samo djelomično potvrđuju jer se ni jedna čestica koja
se ticala povjerenja u ljude nije pokazala statistički značajnim prediktorom.
Međutim, i u ovom slučaju pokazalo se da povjerenje u pojedine institucije
ima statistički značajan efekt na promjenu kriterijske varijable. U nešto starijoj
sociološkoj analizi povezivalo se nisko povjerenje u institucije s percepcijom
korupcije.²⁸ Iako nepoštovanje normi još uvijek nije isto što i korupcija, ono
svakako može biti pogodan prostor za njezin razvoj. Stoga i ovo istraživanje
baca svjetlo na taj odnos. Pojedinci koji su zadržali nešto više povjerenja u
javne institucije ipak iskazuju manje sklonosti kršenju normi. Nasuprot tomu,
gotovo potpun gubitak povjerenja u javne institucije vodi smanjenoj želji da
se poštuju norme vjerojatno iz stava da se u našem društvu i ne može drukčije
funkcionirati. Također, i nešto više povjerenje u Crkvu biva povezano s višem
poštovanjem normi, što može tumačiti i kao svojevrsan odraz moralno-etič-
kih poruka koje Crkve nastoji prenijeti mladima. Da istraživanje poštovanja
normi može dovesti do neočekivanih rezultata pokazala je i analiza Željka Pa-
vića, koji se služio integriranom bazom podataka Europske studije vrijednosti
i Svjetske studije vrijednosti. Pokazalo se, naime, da je prema očekivanjima
pohađanje vjerskih obrada bilo negativno povezano sa sklonošću antisocijal-
nim stavovima, ali i da je, suprotno očekivanjima, članstvo u dobrovoljnim
udrugama bilo pozitivno povezano s antisocijalnim stavovima, pri čemu se
ta situacija odnosila na zemlje s nižom razinom ekonomskog razvoja. Autor
je rezultate protumačio na način da sve religije u određenoj mjeri uključuju
moralne kodekse, odnosno naglašavaju »respekt prema društvenim normama
i javnom dobru«²⁹. Za razliku od toga, druge vrste organizacija ne uključu-
ju nužno moralne imperitive, već se štoviše mogu orijentirati na promicanje
partikularističkih vrijednosti kojima se može težiti na štetu javnog dobra. U
kontekstu rezultata koji se izlažu u ovom radu važno je dakle uočiti da i re-
zultati iz drugih zemalja koje imaju nižu razinu ekonomskog razvoja pokazu-
ju da predviđeni pozitivni efekti djelovanja socijalnog kapitala mogu izostati,
odnosno da sudjelovanje u udrugama može čak imati i neke negativne utjecaje
na stvaranje kvalitetnoga društvenog okružja.

²⁸ Usp. Aleksandar ŠTULHOFER, Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hr-
vatskoj 1995.-2003., 156-169.

²⁹ Željko PAVIĆ, The Impact of Civic and Religious Social Capital on the Antisocial Atti-
tudes of Youth: A Multi-Level Cross-National Study, u: *Societies*, 11 (2021.) 110, 8.

Zbog svega navedenog važno je vidjeti kakav je efekt povjerenje u našem istraživanju imalo na predmigracijske aspiracije. Rezultati provedene analize upućuje na povezanost između većeg povjerenja u Crkvu i veće spremnosti da se ostane u sadašnjem području stanovanja. Čini se da neke Crkvene poruke mogu utjecati na veću sklonost zavičajnim vrijednostima. Tako se primjerice pokazalo da veća sklonost kod mladih tradicionalističkom vrijednosnom sklopu koji čine veće vrednovanje religijskog i nacionalnog identiteta pozitivno utječe na njihovu privrženost mjestu.³⁰ I neka ranija istraživanja provedena na uzroku mladih s područja Vukovarsko-srijemske županije utvrdila su određene veze između povjerenja u institucije i migracijskih aspiracija. Naime, istraživanje provedeno 2019. godine pokazalo je da mladi koji su iskazivali veće povjerenje u lokalne vlasti, vojsku, Crkvu i obrazovne institucije istodobno iskazivali i veću sklonost tomu da nakon završetka školovanja žive na području Vukovarsko-srijemske županije.³¹

Osim toga, pokazalo se kako i veće povjerenje koje mladi imaju u ljude iz svog naselja potiče na veću spremnost na ostanak. Ovi podaci također pokazuju da premda se spremnost na migriranje kod mladih opravdano u najvećoj mjeri dovodi u vezu s težnjom za boljim zaposlenjem i boljom zaradom, ipak i takozvani meki čimbenici koji se odnose na kulturu ili stanje u lokalnoj zajednici mogu imati utjecaj na planove mladih o životu u budućnosti.³²

Zaključak

U ovom radu postavljeno je pitanje u kojoj mjeri povjerenje pridonosi usmjerenju djelovanja mladih u suvremenom hrvatskom društvu. To pitanje činilo nam se osobito važnim uzimajući u obzir relativno nisku razinu povjerenja u ljude i institucije koja je već duže vremena karakteristična za hrvatsko društvo. Držimo da su prezentirani rezultati vrlo zanimljivi jer pokazuju određenu važnost povjerenja za ponašanje i donošenje odluka mladih, međutim, neki očekivani ishodi istodobno nisu potvrđeni.

³⁰ Usp. Mateo ŽANIĆ – Geran-Marko MILETIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Odrednice privrženosti mjestu: primjer mladih iz Vukovarsko-srijemske županije, u: *Društvena istraživanja*, 31 (2022.) 2, 257-280.

³¹ Usp. Mateo ŽANIĆ – Geran-Marko MILETIĆ – Ivana BENDRA, Kvaliteta života mladih iz Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima suvremene demografske krize, u: *Socijalna ekologija*, 28 (2019.) 3, 187-209.

³² Usp. Geran-Marko MILETIĆ – Mateo ŽANIĆ – Krešimir PERAČKOVIĆ, Ostati ili otići? Prinos analizi socio-kulturnih odrednica migracijskih aspiracija mladih u Vukovarsko-srijemskoj županiji, u: Marina PERIĆ KASELJ (ur.), *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država: Kulturni i demografski aspekt migracija*, Zagreb, 2022., 149-171.

Stoga je važno krenuti od uvida da su se relevantnijim prediktorima pokazale varijable koje se odnose na povjerenje u institucije, u odnosu na varijable koje se odnose na povjerenje u ljude. Zanimljivo je da se kod povjerenja u institucije osobito povjerenje u Crkvu pokazuje važnim prediktorom u testiranim modelima. Naime, u svim trima slučajevima povjerenje u Crkvu pokazalo se statistički značajnim prediktorom i to na način da su ispitanici koji imaju veće povjerenje u Crkvu pokazali veću spremnost pomagati drugima, veću spremnost na poštovanje normi te manju sklonost migracijskim aspiracijama. S obzirom na detektirani pad povjerenja u Crkvu, bilo bi zanimljivo provesti daljnja istraživanja koja bi trebala utvrditi koliko je pad povjerenja u tu instituciju povezan s desolidarizacijskim trendovima u društvu.

Iskazivanje povjerenja u europske institucije u dvama je slučajevima bilo statistički značajno, ali na način drukčiji od povjerenja u Crkvu. Naime, ispitanici koji su iskazivali veće povjerenje u europske institucije u manjoj su mjeri bili skloni pomagati susjedima te su u većoj mjeri iskazivali migracijske aspiracije. Dok je, dakle, povjerenje u Crkvu bilo vezano uz veću povezanost s lokalnom zajednicom, povjerenje u europske institucije upućuje na određen oblik deteritorijaliziranosti. Dodajmo tomu da rezultati analize pokazuju i važnost povjerenja u javne institucije pri razmatranju pitanja poštovanja normi kao i važnost povjerenja u političke institucije pri razmatranju migracijskih aspiracija.

Kada su u pitanju rezultati koji se odnose na povjerenje u ljude, rezultati ovog istraživanja prilično su iznenađujući jer se opće povjerenje u ljude ni u jednom testiranom slučaju nije pokazalo značajnim prediktorom. Kao jedini značajan prediktor pokazala se varijabla povjerenja u ljude iz naselja, koja je na očekivan način bila povezana s pomaganjem ljudima iz naselja, ali i predmigracijskim aspiracijama. Ipak, kako je rečeno, budući da se u literaturi osobito ističe važnost općeg povjerenja te se pretpostavljaju brojni njegovi pozitivni učinci na funkcioniranje društvenog sustava, ovi su podaci neočekivani. Dakle, može se zaključiti da procesi socijalizacije u društvu niskog povjerenja uzrokuju i neke složene obrasce funkcioniranja koje zapravo tek treba sustavno istražiti i prikladno objasniti.

Summary

THE ISSUE OF TRUST IN A »LOW TRUST« SOCIETY AN EXAMPLE OF YOUNG PEOPLE FROM THE VUKOVAR-SRIJEM COUNTY

Mateo ŽANIĆ

The Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Regional Center Vukovar
Josipa Jurja Strossmayera 25, HR – 32 000 Vukovar
mateo.zanic@pilar.hr

Geran-Marko MILETIĆ

The Institute of Social Sciences Ivo Pilar
Marulićev trg 19, HR – 10 000 Zagreb
geran-marko.miletic@pilar.hr

The issue of trust in people and institutions is of great importance in contemporary social sciences, and numerous empirical studies have provided many significant insights in this regard and have allowed for the comparison of different societies. Nevertheless, we are still attempting to ascertain to what extent trust actually affects various aspects of social life and whether trust is a more relevant factor for some social groups than for others. This paper examines whether young people associate trust in people and institutions with social norms of respect, helping others, and premigration aspirations. We have analysed these factors based on the results of an empirical study conducted at the end of 2021 with third and fourth grade students of high schools in the Vukovar-Srijem County. Our results have shown a certain effect of the studied trust dimensions on the specified aspects of social life, with trust in the Church proving to be a significant predictor. However, some of our initial hypotheses have not been confirmed, and it is particularly surprising that respondents did not associate general trust in people with compliance with norms, helping others, and migration aspirations. We believe that the presented results will contribute to the understanding of socialization of young people in modern Croatian society and encourage further research on the importance of trust in modern societies.

Key words: trust, youth, social norms respect, helping others, premigration aspirations.